

Barbora Radvilaitė
(g. 1520 ar 1522, m. 1551 V 8)

A. BIRUTĖ

Viduramžių istorijoje Vytauto motina, jos neįsimylėta diletė *Birutė*, kurią atpasakoja metraščiai, p

Senų senovėje būti savųjų dievų. Ošian prašydavo laimingos ž dievų palaiminimo sav naktį saugojo skaisčio skambėdavo jų dainos,

Iš visų vaidilučių kilusi iš kilmingos bajorų Karta, grįždamas iš mū grožio ir proto nustebinti Birutė negalėjo sulau taravimų, paėmė ją pri brolius ir kitus gimini apgarsino kaip dievų grįžo į pajūrio romuv padavimų, ji ir palaido

Istoriniai faktai nikoje teigiama, kad B rėjusi įtakos politiniai jos prisibijoje ir pask

„Amžinas moteriškumas iš tikrųjų amžinas. Tai ne tik dekoratyvinis augalas, bet ir laukinė gėlė, pražydusi šiukšlyne. Jo nenustelbia kraupios socialinės grimasos.“

(*Judita Vaičiūnaitė*)

A. BIRUTĖ

Viduramžių istorijos šaltiniai tik trumpai teužsimena apie Kęstučio žmoną ir Vytauto motiną, jos net vardu nepavadina. Romantišką legendą apie gražiąją vaidilutę *Birutę*, kurią Lietuvos valdovas Kęstutis parsivežė iš Palangos į Trakus, atpasakoja metraščiai, pasiekę mus iš XVI amžiaus.

Senų senovėje barzdoti lietuviai aukų kalne – *romuvoje* – rinkdavosi garbinti savųjų dievų. Ošiančių pušų prieglobstyje, prie šventosios ugnies jie meldėsi, prašydavo laimingos žūklės jūroje, dėkodavo už sėkmingą medžioklę, meldavo dievų palaiminimo savo ginklams ir prakeikimo priešams. Šventąją ugnį dieną naktį saugojo skaisčios ir tyros vaidilutės. Žvaigždėtomis naktimis nuo kalno skambėdavo jų dainos, susiliedamos su jūros ir miško ošimu.

Iš visų vaidilučių, saugojusių šventąją ugnį, gražiausia buvo Birutė. Ji buvo kilusi iš kilmingos bajorų giminės ir buvo davusi įžadus dievams niekada netekėti. Kartą, grįždamas iš mūšio su kryžiuočiais, Birutę pamatė kunigaikštis *Kęstutis*. Jos grožio ir proto nustebintas pasiūlė skaisčiajai vaidilutei tapti kunigaikštiene. Deja, Birutė negalėjo sulaužyti duotojo įžado. Tačiau Kęstutis neklausė jos prieštaravimų, paėmė ją prievarta ir su didele pagarba parsivežė ją į Trakus. Pakvietęs brolius ir kitus gimines, iškėlė dideles vestuves. Žmonės tas aplinkybes vėliau apgarsino kaip dievų valią. Padavimai pasakoja, kad po Kęstučio mirties Birutė grįžo į pajūrio romuvą, kur iki mirties kūreno šventąją ugnį. Tame kalne, pasak padavimų, ji ir palaidota.

Istoriniai faktai apie Birutės gyvenimą ir mirtį yra priešaringi. Vienoje kronikoje teigiama, kad Birutė buvusi kunigaikščių kovos dėl valdžios auka, nes ji turėjusi įtakos politiniame krašto gyvenime. Sakoma, kad tie, kurie nužudė Kęstutį, jos prisibijoję ir paskandinę Trakų ežeruose. Kiti istoriniai šaltiniai tvirtina, kad

Birutė dar ilgai gyvenusi po Kęstučio mirties, su ja buvo pagarbiai elgiamasi, o mirusi ji buvo deramai palaidota.

Bėgo šimtmečiai, keitėsi laikai, bet lietuvių meilė Birutei išliko iki šių dienų. Lietuvoje ji laikoma motinos, namų židinio saugotojos, simboliu.

B. GRAŽIAUSIA EUROPOS MOTERIS

Barbora Radvilaitė užima ypatingą vietą Lietuvos istorijoje ir kultūroje. Jos asmuo ir ją lydėjusios legendos jau daugiau kaip keturi šimtmečiai traukia įvairių šalių istorikų, poetų, dramaturgų, dailininkų dėmesį. Ji yra tapusi daugelio meno kūrinių heroje.

Barbora Radvilaitė buvo iš garsios Radvilų giminės, kuri daug nusipelnė Lietuvos ir Lenkijos istorijai. Radvilos buvo talentingi XVI–XVII amžiaus karvedžiai ir politikai, gynę Lietuvos savarankiškumą nuo Lenkijos ponų. Be Radvilų giminės sunku įsivaizduoti to meto Lietuvos ir Lenkijos kultūrą, nes jie buvo gerai žinomi menų ir literatūros globėjai.

Barbora gimė Vilniuje apie 1520 metus. Šeimoje ji buvo jauniausia, turėjo brolių Mikalojų ir seserį Oną. Barbora gavo puikų išsilavinimą, mokėjo keletą kalbų, daug skaitė. Ji buvo stipraus, net valdingo charakterio, tačiau kartu jautri, nuširdi ir atlaidi. Mėgo jodinėti, dažnai kartu su vyrais dalyvaudavo šauniose medžioklėse. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moterys apskritai buvo gana savarankiškos, turėjo nemažai teisių ir laisvių. Net ir erotiniai santykiai čia buvo laisviau vertinami negu kaimyninėje Lenkijoje. Tai liudija ir Lietuvos Statutas.

Septyniolikos metų Barbarą tėvai išleido už garsaus didiko Stanislovo Goštauto, kuris buvo Trakų vaivada. Ši santuoka reiškė dviejų stambiausių Lietuvos didikų sąjungą. Tačiau po penkerių metų Barbaros vyras netikėtai mirė, ir ji liko jauna našlė.

Barbora Radvilaitė dažnai vadinama gražiausia ir įdomiausia to meto Europos moterimi, jos kūno proporcijos laikomos tiesiog idealiomis. Ji mėgo gražiai, elegantiškai rengtis, labiausiai mėgo raudoną spalvą, o mėgiamiausi jos papuošalai buvo perlai. Barbora pasižymėjo ne tik grožiu, elegantiškumu, bet ir temperamentumu. Kaip tik tokia moteris galėjo sužavėti Lietuvos ir Lenkijos karalių Žygimantą Augustą. Barbaros ir Žygimanto Augusto meilė buvo nuostabi. Istorikų nuomone, tai nebuvo susižavėjimas iš pirmo žvilgsnio, tai buvo aistra, vėliau peraugusi į didelę meilę. Barbora negalvojo apie vedybas su karaliumi, jai užteko vien Žygimanto meilės. O jis mylėjo Barbarą karališkai: apibėrė ją pasakiškomis

dovanomis, rengdavo d
pirmą kartą į Lietuvą bu

Po pirmosios žmo
gustas slapta vedė Barbo
metų pavasarį. Žygimant
su Barbora. Tačiau Žyg
karaliaus sosto, negu
Lenkijos karaliene, Bar
tūros aplinką, susidūrė
keitė, ji net pati sugeb
galiojusias taisykles. K
mirtį, Barbora paprašė
Žygimantas Augustas
Krokuvos į Vilnių.

Barbora Radvila
kurios tapo legendomi
trapumo simbolis.

C. GRAFAITĖ

1831 metais Lie
sijos priespauda. Nors
tai ir amatininkai, su d
ma bajorų, taip pat ir
kimais ir pažadais pa
malšino, bet nacionali
Sukilimas atmintinas
dalyvavo ir savo dra
Emilija Platerytė

Kūdikystę Emil
turtais jai nedaug teko
liko šeima, nieko nedu
pas gimines Latvijoje
buvo gerai išmokslin
ginklą ir puikiai jodin
su baudžiauninkais, l

dovanomis, rengdavo didžiules puotas ir šventes. Jos garbei iš Vakarų Europos pirmą kartą į Lietuvą buvo atvežtos gulgės – viduramžių riterių meilės paukščiai.

Po pirmosios žmonos Elžbietos mirties, 1547 metų vasarą, Žygimantas Augustas slapta vedė Barbora Radvilaitę. Apie vedybas viešai buvo paskelbta tik kitų metų pavasarį. Žygimanto tėvai ir Lenkijos didikai buvo prieš karaliaus vedybas su Barbora. Tačiau Žygimantas buvo pasirengęs kovai ir greičiau netekti Lenkijos karaliaus sosto, negu atsisakyti mylimos žmonos. Po vestuvių, tapusi Lietuvos ir Lenkijos karaliene, Barbora apsigyveno Krokovoje. Čia ji pateko į kitokios kultūros aplinką, susidūrė su daug griežtesniais papročiais. Tačiau tai Barbaros nepakeitė, ji net pati sugebėjo pakeisti kai kurias nuo seno Lenkijos karaliaus dvare galiojusias taisykles. Krokuvos ji nemėgo. Sunkiai sirgdama ir jausdama artėjančią mirtį, Barbora paprašė ją palaidoti Vilniuje. 1551 metais Barbora Radvilaitė mirė. Žygimantas Augustas įvykdė jos valią ir pats visą kelią lydėjo jos palaikus iš Krokuvos į Vilnių.

Barbora Radvilaitė priklauso tam nedideliame skaičiui istorinių asmenybių, kurios tapo legendomis, simboliais. Ji – grožio, meilės, žmogiškos laimės ir jos trapumo simbolis.

C. GRAFAITĖ – SUKILĖLIŲ VADOVĖ

1831 metais Lietuvoje ir Lenkijoje kilo didžiulis sukilimas prieš carinės Rusijos priespaudą. Nors Lietuva savo kariuomenės neturėjo, jaunimas, ypač studentai ir amatininkai, su dideliu pasiryžimu ėmėsi ginklo. Prie sukilimo dėjosi dauguma bajorų, taip pat ir valstiečių, kurie kovoti buvo raginami lietuviškais atsišaukimais ir pažadais panaikinti baudžiavą. Sukilimą caro kariuomenė žiauriai numalšino, bet nacionalinio išsivadavimo idėja po jo Lietuvoje dar labiau sustiprėjo. Sukilimas atmintinas ir dėl didelio jo dalyvių didvyriškumo. Be vyrų, sukilime dalyvavo ir savo drąsa bei ryžtu pagarsėjo viena lietuvių moteris – grafaite *Emilija Platerytė*.

Kūdikystę Emilija praleido Vilniuje, turtingų grafų šeimoje. Tačiau giminės turtais jai nedaug teko pasinaudoti. Emilijai tebuvo devyneri metai, kai tėvas paliko šeimą, nieko neduodamas nei mažai dukrelei, nei žmonai. Abidvi prisiglaudė pas gimines Latvijoje, dvare tarp didelių girių. Mergaitė augo smalsi ir pastabi, buvo gerai išmokslinta, ypač mėgo matematiką ir istoriją, mokėjo gerai vartoti ginklą ir puikiai jodinėjo. Ji buvo iš tų turtingų dvarininkų, kurie žmoniškai elgėsi su baudžiauninkais, lankydavo ligonius, mokė vaikus ir uoliai rinko tautosaką,

daug skaitė įvairiomis kalbomis ir žavėjosi Vakarų Europos laisvės idėjomis. Ji bodėjosi pilka ir kasdieniška savo aplinka, svajoto ištrūkti iš aukštų dvaro sienų, tapti naudinga visuomenei, atlikti didelius žygius.

Prasidėjus sukilimui, Emilija tuojau pat stojo į sukilėlių eiles. Ji nuvažiavo į Vilnių ir paprašė sukilimo komiteto narius duoti jai karinį uždavinį, bet šie su moterimi nė nenorėjo šnekėti. Tada kartu su savo pusbroliu Emilija ėmė organizuoti į kovą Rytų Lietuvos vyrus. Raita, vyriškais kariniais drabužiais, trumpai kirptais plaukais ji tapo to krašto sukilėlių siela. Platerytei pavyko surinkti nemažą kovotojų būrį: 280 šaulių, 60 raitelių ir kelis šimtus valstiečių su dalgiais. 1831 metų kovo 29 dieną jie išžygiavo į Daugpilį, norėdami paimti tvirtovę. Nuotaika buvo pakili. Pakeliui jie susidūrė su rusų kariuomene. Emilija, rodydama pavyzdį, su kardu rankose veržėsi į pirmąsias priešų eiles, į didžiausią pavojų. Daug gausesnė bei stipresnė rusų kariuomenė sumušė ir išblaškė sukilėlius. Emilijai pavyko pasitraukti ir prisijungti prie kito sukilėlių būrio. Garsas apie jos drąsą plačiai sklido po Lietuvą, ji visur buvo karštai sutinkama, jos garbei buvo ruošiamos vaišės. Su sukilėliais ji nuėjo iki Vilniaus. Kai jos būrys susitiko su iš Lenkijos atėjusio generolo Chlapovskio kariuomene, Emilija Platerytė buvo paskirta pirmojo Lietuvos pulko kapitone. Mūšiuose ji rodė nepaprastą drąsą ir šaltą protą. Emilija labai skaudžiai išgyveno sukilėlių pralaimėjimus ties Vilniumi, Kaunu ir Šiauliais. Kai karo taryba nusprendė, kad sukilėliai turi pasitraukti iš Lietuvos į Prūsiją, ji griežtai užprotstavė: „Laimingos kelionės! Keliuokite sau, jei norite. Aš, kol gyva, kovosiu už tėvynę.“ Su pusbroliu ir dar viena moterimi ji stengėsi miškais prasimušti į Lenkiją, kur sukilimas dar tebevyko. Naktimis jie keliavo dešimt dienų. Emilija iš bado ir nuovargio labai nusilpo. Jos kojos buvo žaizdotos ir toliau eiti ji negalėjo. Žmonės, rizikuodami savo gyvybe, ją priglaudė ir slaugė. Girininko žmona, tik slaugydama pastebėjo, kad jaunas karys – moteris. Rūpestingai slaugoma ligonė ėmė stiprėti, kilo viltis vėl į rankas paimti kardą. Deja, netrukus atėjo žinia, kad sukilimas visai nuslopintas. Jaunai karžygei tai buvo nepakeliamas smūgis – ji tiesiog užgeso, glausdama prie širdies daugiau nebereikalingą kardą. Emilija mirė gruodžio 23 dieną ir buvo palaidota svetimu vardu. Tik vėliau kaimo kapinaitėse jai buvo pastatytas kuklus paminklas.

Sukilimo dalyviai, nuvykę į užsienį, plačiai išgarsino Emilijos Platerytės vardą. Apie ją buvo kuriami eilėraščiai lenkų, prancūzų, anglų, vokiečių ir italų kalbomis. Kai Amerikoje buvo leidžiama jos biografija, knygos globėjas buvo pats šalies prezidentas Teiloras.

D. ŽEMAITĖS

Sunku būtų dabai baigoje, jei savo kūryboje lietuvų literatūros klaidingai sudėtingas, o jos vertė

Viename Žemaitės romane, nusigyrėnė bajorų papročių: namie kalbama vaikais. Tačiau viena žens su jais žaidė, draugė ir rašyti ją pramokė tiktai pusseserėmis. Julija dailė eilėraščius lenkiškai. džiameji, ir nedvejojantis gyvybingas Julijos charakteris ir žmogaus, idealas – dvidešimties metų, ba Lauryno Žymanto. K laikėsi savo. Būsimas vargas, kitų žeminimas neleidimų ir sutinku u Žymantų šeima turėj sklypelį tai vienoje. dalia: augino daug va nei gera, rūpestinga motina.

Vėliau ji rašė: dėlto sunki kaimo m ypatinga dvasinė ene biltų kūrėja, tereikėjo studentas Povilas Vis knygu, spaudos, nuol

Pastebėjęs nea pats mokė, patarinėję ėmėsi plunksnos. Pi

D. ŽEMAITĖS STEBUKLAS

Sunku būtų dabar įsivaizduoti Lietuvos kaimo gyvenimą XIX amžiaus pabaigoje, jei savo kūrybos mums nebūtų palikusi *Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė*, lietuvių literatūros klasikė *Ž e m a i t ė*. Žemaitės kelias į literatūrą savitas ir sudėtingas, o jos vertė lietuvių kultūroje vargu ar gali būti išmatuojama.

Viename Žemaitijos dvarelyje gyveno Beniuševičių šeima. Tai buvo neturtingi, nusigyvenę bajorai, kurie visomis išgalėmis dar stengėsi laikytis savo luomo papročių: namie kalbėjo lenkiškai, draudė vaikams bendrauti su baudžiauninkų vaikais. Tačiau viena iš dukterų – smalsi ir labai savarankiška Julija – iš pat mažens su jais žaidė, draugavo, kalbėjo lietuviškai. Mokyklos Julija nelankė, skaityti ir rašyti ją pramokė tėvas, o vėliau ji trejus metus mokėsi privačiai kartu su savo pusseserėmis. Julija daug skaitė, daugiausia lenkų literatūros, pati bandė kurti eilėraščius lenkiškai. Ji anksti suprato, kad vieni yra skriaudėjai, o kiti – skriaudžiamieji, ir nedvejodama stėjo vargšų, skriaudžiamųjų pusėn. Brendo tvirtas ir gyvybingas Julijos charakteris, susiformavo ir visam gyvenimui išliko jos, moters ir žmogaus, idealas – gelbėti kitus, daryti gera kitiems, aukotis kitų labui. Būdama dvidešimties metų, bajoraitė Julija pareiškė, kad išteka už buvusio baudžiauninko Lauryno Žymanto. Kuo labiau atkalbinėjama, kuo labiau gyniojama, tuo labiau laikėsi savo. Būsimas vyras patraukė ją ne tiek savo paties savybėmis: jis buvo varganas, kitų žeminamas, dėl to tinkamas aukai. „Prižadėjau nežiūrėti nė jokių neleidimų ir sutinku už jo tekėti vien dėlto, kad mužikas ir likimo skriaudžiamas“. Žymantų šeima turėjo pakelti daug vargų, savo žemės jie neturėjo, nuomojo sklypelį tai vienoje, tai kitoje vietoje. Julija patyrė skaudžią Lietuvos valstietės dalį: augino daug vaikų, prižiūrėjo ūkį, kentė girtuoklio vyro barnius. Ji netapo nei gera, rūpestinga šeimininke, nebuvo ji nei laiminga moteris, nei laiminga motina.

Vėliau ji rašė: „Nėra skausmo, kurio mano širdis nebūtų kentėjusi“. Ir vis dėlto sunki kaimo moters našta galutinai neprislėgė Julijos. Turtinga prigimtis, ypatinga dvasinė energija padėjo jai pakelti visas buitines negandas. Kad joje prabiltų kūrėja, tereikėjo paskatinimo iš šalies. Toks skatintojas buvo kaimynų sūnus studentas *Povilas Višinskis*. Parvažiudamas atostogų į kaimą, parveždavo Julijai knygu, spaudos, nuolat rašė jai laiškus.

Pastebėjęs neabejotiną Julijos talentą vaizdingai pasakoti, ragino ją rašyti, pats mokė, patarinėjo. Būdama beveik penkiasdešimties metų, Julija Žymantienė ėmėsi plunksnos. Pirmas jos apsakymas „Rudens vakaras“ buvo išspausdintas

viename ūkininkų kalendoriuje 1895 metais. Redakcija jo autorei parinko Žemaitės slapyvardį. Taip gimė rašytoja Žemaitė. Tas gimimas iš tiesų buvo stebuklingas, unikalus ne tik lietuvių literatūroje. Didelis turtingos sielos moters gyvenimo patyrimas pratrūko meniniais vaizdais kaip veržli upė. Žemaitė iš namų išėjo į pasaulį, bet išėjo su „namais“, perkeldama juos į apsakymus, nes savo kūryba ji dar kartą perėjo per savo gyvenimą. Be to, jos namus simbolizavo ir žemaitiški naminio audeklo rūbai, ir niekad nenusirišama skarelė. Išėjusi sunkią gyvenimo mokyklą, Žemaitė iki amžiaus galo išliko energinga, pasiaukojanti, į gyvenimą ir ateitį žvelgė optimistiškai. „Juoką reikia gaudyti ir laikytis jo, o skausmas ir neprašomas ateina“, – rašė ji.

Savo kūriniuose Žemaitė papasakojo apie Lietuvos kaimo gyvenimą XIX amžiaus pabaigoje, sukūrė virtinę spalvingų literatūrinių personažų. Žymiausi jos kūriniai yra apsakymai „Marti“, „Petras Kurmelis“, „Topylis“, „Sučiuptas velnias“, „Sutkai“.

KAIP JONELIS RAIDES PAŽINO (Žemaitė)

Nebeatminė Jonelis, kuomet jis pradėjęs pas svetimus tarnauti. Jo tėvelis dvare kumetis, vaikų turi daugybę, o duonos mažai. Jonelis vyriausias, kai tik prakuto, tuoj išleido pas ūkininką kiaulių ganyti. Toks dar maželėlis, o kiek šalčio, kiek alkio, kiek sulijo, sušlapo, o kiek dar sykių į kailį gavo arba su pančiu smūgiu, tai to viso nė į jaučio kailį nesurašytum. Taip Jonelis metai po metų, diena po dienos vargo. Sykį pasitaikys geresnė šeimininkė, tai ir drabužėlis Joneliui bus švaresnis ir duonelės neginama, pieno lašelį ar mėsos kąsnelį kartais pakūš. O kitur šeimininkė – kokia ragana: negana gero kąsnelio Jonelis nemato, dargi nė duonos nėra iki privalgant, o drabužėliai – neduok dieve, sustirė, šuns neperkandami, visokio gyvio privisė. Kentėjo šiaip taip, vargo mažas nuskurdėlis, kol tik neužsimanė išmokti raštą skaityti – tuomet atsivėrė prie vargo dar ir širdelės skausmas. O prasidėjo iš to: vieną sykį šeimininkė parvežė iš jomarko lementorių ir, duodama Kazeliui, pasakė:

– Na, Kazeli, mokysimės skaityti... Jau septintus metus baigi, laikas raides pažinti.

Kaziukas ėmė lementorių sklaidyti. Jonelis, artyn prilindęs, pamatė neapsakomas grožybes: ir žmogų, ir gužutį, karvelį ir kiškį, lapę ir šuniuką... O tos raidės nupaišytos, tokios juodos ant balto, aiškios ir didelės. Joneliui net akelės žibėjo, bet prie lementoriaus ir piršto prikišti nedrįso, tik akis išmeigęs iš tolo žiūrėjo.

– Ko čia nosį prikišęs vėpsai? – subarė Jonelį šeimininkė. – Ar neisi prie darbo?

– Bėk, įleisk kumelę į kūtę, – pridūrė šeimininkas.

Jonelis, užmiršęs ir į klumpes įsispirti, basas nutaškė į diendaržį, bet nematė nei purvo, nei kumelės ėdžių, taip galvoje ir akyse mirgėjo tas Kaziuko lementorius.

Parbėgęs atgal, šoko prie Kazelio, patyliais jam prižadėjo atiduoti dėžutę, tuščią nuo degtukų, kad tik jam leistų sykiu į elementorių žiūrėti, bet vėl šeimininkė prabilo:

– Jonuk, bulvių skusti Joneliui tvinktelėjo sk...
manydamas suskutes v...
bulves, net aslą pritaškė

– Koks čia tavo darba

Suskutus bulves, kiti d...
dens prinešti. Kur tik Jo...
nė užmigti negali, rū...
pažins...Bet kuomet pra...
ant langų, suolų, tuome...
bėjosi, kol tik šeiminink

– Paršeli! Imkis darba...
durnius.

Po kiek dienų ėmė se...
bėjo: A – išsižerges, a...
Magdė; i – su kepure, k...
lis dedasi į galvą ir at...
Motina pastūmė jį šalin

– Kitas vėl žioplys...

už paveikslo lementorių

Kitą dieną šeimininkė...
virvutę prie lopšio, atsis...
vardus. Netikėtai užklup

– Ką tu beišmanysi s...

Ištraukusi iš nagų lem...

– Tokiam dar bereiki...

Skaudu skaudu Jonel...
dar bereikia...“

Nuslinkus skausmu...
jam turės nupirkti tokj...
jam iš nagų... O skaityti...
daug skaitys.

Vasarą, nors bandą g...
Pirmiausia iš namų turi...
rasi, žada Joneliui gyva...
Taduko, kuris per žiem

– Per žiemą jau man p...

Kiti piemenys vėl re...
„vežimo“. Jonelis, pasi...
dus atmena, tik viena t...
neatmena. Laimei, beat

– Pasakyk man, kaip

–Jonuk, bulvių skusti vakarienei... bene tau čia vėpsoti...

Joneliui tvinktelėjo skausmu širdelė: kodėl ne jam vėpsoti? Bet greitai šoko bulvių skusti, manydamas suskutes vėl gretintis prie Kazelio. Skubėjo, skutė, taškė į vandenį, metė bulves, net aslą pritaškė.

– Koks čia tavo darbas! – vėl barasi. –Skusk viežlybai, o tai gausi į kuprą...

Suskutus bulves, kiti darbai Joneliui atsivėrė: kiaules liuobti, karves pagirdyti, žabų, vandens prinešti. Kur tik Jonelis ėjo, ką tik dirbo, vis tas lementorius jam akyse stovi, o vakare nė užmigti negali, rūpi jam, kai tą Kazelį raidės mokys, ir jis stebės, gal nors vieną pažins...Bet kuomet pradės mokyti? Kazeliui ilgainiui atsibodo lementorių sklaidyti, metė ant langų, suolų, tuomet pagrobęs jį Jonelis, viską užmiršęs, akis išmeigęs, į raidės stebėjosi, kol tik šeimininkė, iš rankų ištraukusi, nesubarė:

– Paršeli! Imkis darbo! Žabų nėra, vištos nelesintos, asla nešluota... Vėpsos čia kaip durnius.

Po kiek dienų ėmė šeimininkė Kazeliui rodyti lementoriuje raidės. Jonelis prilindęs stebėjo: A – išsižergęs, ant dviejų kojų stovi, B – drūtas, su dviem pilvais, kaip Zenkaus Magdė; i – su kepure, kaip Galinio piemuo, O – kaip pilnas mėnuo, S– kaip kubilas. Jonelis dedasi į galvą ir atsimena vardus, o Kazelis paleido gerklę kriokti, nenori mokyti. Motina pastūmė jį šalin, atsisuko į Jonelį:

– Kitas vėl žioplys... varvink čia seilę... Nematai, kad laikas girdyti? – bardamasi užkišo už paveikslo lementorių.

Kitą dieną šeimininkė išeidama liepė Joneliui vaikus daboti, mažąjį pasupti. Tas, prisirišęs virvutę prie lopšio, atsisėdęs su koja supo, sykiu lementorių raidės žiūrėjo, atsimindamas jų vardus. Netikėtai užklupo šeimininkė, jau nuo pat durų ėmė šaukti:

– Ką tu beišmanysi su koja vaiką tintaluoti... Nepasupsi mat gerai...

Ištraukusi iš nagų lementorių, rėžė Joneliui per pakaušį ir įmetė į skrynį.

– Tokiam dar bereikia.

Skaudu skaudu Joneliui, ne tas smūgis į pakaušį, bet tie skaudūs širdelei žodžiai: „tokiam dar bereikia...“

Nuslinkus skausmui, Jonelis sugalvojo: po Kalėdų, kai mamaitė paims jo algą, būtinai jam turės nupirkti tokių lementorių. Vasarą ganyt jį bandą ganyklose, niekas nebeplėšys jam iš nagų... O skaityti būtinai turi išmokti... niekas nieko jam nepadarys... mokės ir daug daug skaitytys.

Vasarą, nors bandą gano ir lementorių savo naują turi, bet ne taip sekasi, kaip tikėjosi. Pirmiausia iš namų turi labai slėptis, nešdamasis prie bandos lementorių, nes šeimininkė barasi, žada Joneliui gyvam kailį nudirti. Ganyklose nėra kam raidžių parodyti. Prašo Galinio Taduoko, kuris per žiemą mokykloje buvo. Tas atšauna:

– Per žiemą jau man paėdė tas raštas, dar mat vasarą aš skaitysiu... kad tu nesulauktum!

Kiti piemenys vėl rengiasi sudraskyti lementorių, kad Jonelis nemuša su jais kortomis „vežimo“. Jonelis, pasislėpdamas už krūmų, žiūri į lementorių. Visas jau raidės žino ir vardus atmena, tik viena tokia sunki, stovi ranką iškėlusį, koją atspyrusi, vardo jos niekaip neatmena. Laimė, beateinąs prie arklių Vincas. Jonelis pašokęs prašo:

– Pasakyk man, kaip ta raidė vadinasi?

– O kitas pažįsti, mulki?
 – Mažne visas, tik tos nežinau...
 – Na, tai ta vadinasi *ka ka ka*, – sykiu Vincas taip skaudžiai Joneliui ausį suko, net pats paraudo kaip musmiris. – Dabar atminsi...
 Vincas švilpaudamas nuėjo laukais, o Jonelis, nors ausis perštėjo, net ašaros iššoko, džiaugėsi K pažinęs.
 Daugybė tokių Jonelių, kur trokšta mokslo, bet vargas, neturtai slegia juos tamsybėje. Jaunime, šviesesnis pasidaryk!

E. MŪSŲ LAKŠTINGALA

Su *Salomėjos Nėries* vardu siejami didžiausi lietuvių poezijos pasiekimai. Ji buvo poetė lyrikė, išstobulinusi skambios, dainingos lietuvių poezijos tradiciją ir turėjusi didžiulę įtaką vėlesniems poetams. Jos lyrika – „lyg alsavimas, lyg plakantis pulsas, lyg natūralus žmogaus jausmų ir minčių tekėjimas šviesiausiomis praregėjimų akimirkomis...“ (*Alfonsas Maldonis*).

Iš kur ji tokia? Kodėl ji tokia?

Salomėja gimė vėlyvą 1904 metų rudenį pavyzdingų Suvalkijos ūkininkų Bačinskių šeimoje. Augdama būsimoji poetė nepatyrė vargo, skurdo, buvo mylima tėvų, brolių ir artimųjų. Iš tėvo ji paveldėjo būdo tvirtumą ir ambicingumą: sunkiai išgyvendavo kitų aplenкта ar palikta nuošalėje, jautė savo išskirtinumą. Motina jai perdavė didelį sielos jautrumą, tylumą, uždarumą: dideliame sambūryje Salomėja visada jausdavosi viena. Nuo mažens ji pamėgo knygas, kurios, poetės žodžiais tariant, „buvo mano dvasios maistas“. Tai buvo mergaitė, norėjusi studijuoti vien literatūrą. Kūrybos pojūtis joje buvo gyvas nuo pat vaikystės.

Kauno universitete Salomėja studijuoja lietuvių ir vokiečių kalbas bei literatūrą. Čia ji išleidžia ir pirmąjį savo eilėraščių rinkinį „Anksti rytą“ (1927), kuriame apdainuoja jaunystės džiaugsmą ir gyvenimo žavesį. Studijuojant bręsta jos pasaulėžiūra. Nuo pat mažų dienų Salomėja buvo nuoširdžiai religinga, tačiau dabar vis dažniau ji ieško laisvesnio, filosofiškesnio požiūrio į gyvenimą. Susidurdama su kasdiene realybe ir prie jos nepritapdama, sąmoningai nuo jos traukiasi. Pagrindine jos dvasinio gyvenimo ir kūrybos versme tampa svajonė. Su didele jėga atsiveria ypatingas Salomėjos Nėries moteriškumas – ir prigimtinis, ir kūrybinis. Jos moteriškumo esmė – meilė. „Jei nebūtų meilės, sustotų plakusi širdis, nutrūktų gyvenimas“, – rašo ji savo dienoraštyje. Bet Salomėja iškelia ne mylimą, bet mylinčią, kenčiančią, daugelio pasmerktą moterį. Ji pati išgyvena pilną sun-

kiausios kančios meilę, mėjos Nėries išgyvenimais, laisvę, poetė dažnai „bedvasius ir supelėjusių jos gyvenimas pilnas rinktis ir apsispręsti. Ja lengva. Ne visada ji metus Salomėja dirbo dieninė rutina, provincijoje mokytį mokinius pajusti Salomėja kankinosi ir pakraipos žurnalą „Tremtė ankstesnių pozicijų. Ir artimi žmonės! Salomėja Latvijoje, Prancūzijoje veržėsi namo, pas savo jos norėta padaryti veid Lietuva, o prasidėjus žmonių. Ji turėjo begal Salomėja Nėris mirė 19

Viskas viskas, ko dros, skausmas ir kančios gelmes. Poetė rašė savo lyrika, kuri mus jaudina

JAU

Saule nudegusi, basa
 Tu – piemenaitė murzina!
 Tau akyse dangaus šviesa.
 Tu man viena, viena, viena!

Kur
 Saky
 Bet
 Tik

kiausios kančios meilę, išsiliejusią nuostabiais eilėraščiais. Vienas stipriausių Salomėjos Nėries išgyvenimų buvo sielos laisvės troškimas. Gindama savo asmenybės laisvę, poetė dažnai pasielgdavo priešingai to meto normoms, piktyndavo „bedvasius ir supelėjusius miesčionis“, ne kartą buvo išjuokta ir pasmerkta. Visas jos gyvenimas pilnas nuolatinių prieštaravimų, įvykių ir aplinkybių, kai reikėjo rinktis ir apsispręsti. Jausmo žmogui – o tokia buvo Salomėja Nėris – tai buvo nelengva. Ne visada ji rinkosi teisingai, todėl kentėjo ir graužėsi. Štai aštuonerius metus Salomėja dirbo mokytoja. Tačiau darbas mokykloje ją vargino, slėgė kasdieninė rutina, provincijos miestukų paskalos. Be abejo, subtili poetė siekė išmokyti mokinius pajusti grožį, pamilti poeziją, tačiau kiek tai jai kainavo! O kaip Salomėja kankinosi ir abejojo, kai maištinga prigimtis nuvedė ją į kairiosios pakraipos žurnalą „Trečiasis frontas“ ir iš jos buvo pareikalauta viešai atsisakyti ankstesnių pozicijų. Ir kokia vieniša ji pasijuto, kai nuo jos nusigrėžė anksčiau artimi žmonės! Salomėja be galo mėgo keliauti – lankėsi Austrijoje, Italijoje, Latvijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje, tačiau, vos atsidūrusi svetur, veržėsi namo, pas savuosius. Ji buvo pašaukta meilei, poezijai, o 1940 metais iš jos norėta padaryti veikėją, politikę, deputatę. Ji karštai, iki ašarų mylėjo savo Lietuvą, o prasidėjus karui, buvo priversta ją palikti ir gyventi tarp svetimų žmonių. Ji turėjo begalinę aistrą gyventi, o negailestinga liga jos jau nebepaleido. Salomėja Nėris mirė 1945 m. liepos 7 d.

Viskas viskas, ko buvo tiek daug jos gyvenime – meilė ir aistra, vėjai ir audros, skausmas ir kančia – buvo vaisinga jos kūrybai, atvėrė ypatingas asmenybės gelmes. Poetė rašė savo širdimi ir krauju. Todėl dabar ir turime Salomėjos Nėries lyriką, kuri mus jaudina nepaisant atstumo ir laiko.

Salomėja Nėris

JAUNYSTĖ

Saule nudegusi, basa	Žiedų, nei auskarų brangių,
Tu – piemenaitė murzina!	Nei šilko rūbų neturi, –
Tau akyse dangaus šviesa. –	Plaukuos tau gėlės iš rugių,
Tu man viena, viena, viena!	O veide – šypsena skaidri.

Kur tie nameliai, kur takai?
Sakyk man – kur tu gyveni?
Bet tu šypsais ir nesakai –
Tik ateini ir nueini.

1926

ALYVOS

Manęs dar nebuvo,
Alyvos žydėjo.
Manęs nebebus jau, –
Jos vėlei žydės.
Ir kris jų lapeliai
Nuo saulės ir vėjo
Kaip smėlio saujelės
Ant mano širdies.

DIEMEDŽIU ŽYDĖSIU

Ir vienąkart, pavasari,
Tu vėl atjosi drąsiai. –
O mylimas pavasari,
Manęs jau neberasi —

Sustabdęs juodbėrį staiga,
Į žemę pažiūrėsi:
Ir žemė taps žiedais marga...
Aš diemedžiu žydėsiu —

1936

MOTULĖS AŠAROS

Supa, supa kūdikėli
Motina ant rankų. –
Bėkite tolyn, šešėliai, –
Spinduliai telanko!

Spindi ašaros motutės
Obelų žieduose:
–Auk, vaikeli, būk didutis, –
Mamą pavaduosi.

1937

AŠ NENORIU MIRTI

Amžius tu šlamėsi,
Šimtalapi uosi, –
O naktim žvaigždėtom
Vasaros šiltos
Tyliame pavėsy,
Kai šakom sūpuosi,
Šimtąkart girdėta
Meilę čia kartos.

Aš nenoriu mirti
Nei žemelėj pūti, –
Aš gyventi trokštu
Su tavim drauge! –
Aš nenoriu mirti! –
Geriau uosiu būti,
Šaltu akmens bokštu,
Mažyte sraige.

1938

PIENĖ

Piene, piene – nuostabi gėlele.
Ko tu rymai vėjų pabarėly? –
Kur priglausi baltąją galvelę?
Kur užsnūsi vėjų vakarėlių?

Piene, piene – mano tu gėlele,
Gaila tavo man baltos galvelės!
Gaila mano vargo jaunystėlės –
Išblaškytos vėjų pabarėly.

Pučia vėjas, plaukelius kedena, –
Baltus plaukus nuo galvelės rauna.
Per dirvoną, rudenio laukelį
Neša pienės baltąjį pūkelį.

Kad pavirstau pilku lauko smėliu, –
Kad giliai žemelėje gulėtau!
Kad nugrimztau šaltu akmenėliu, –
Nemunėlis kad viršum tekėtu

1939

TĖVYNĖ

Sukrūvinta ir apiplėšta
Ji stovi man akyse.
Šimtus aš mylių eisiu pėsčia,
Kol gyvą pamatysiu.

Žydės ten sodai, svyros vaisiai
Ar lapai kris pagelte, –
Aš keliais į tave pareisiu
Per lietų, gruodą, šaltį...

Šiandieną dangsto karo dūmai
Man tavo veidą šviesų...
O tavo miestai, dailūs rūmai? –
Pilki, šalti griuvėsiai.

Didžiam skausme rankas užlaužus
O kur vaikai geriausi?
Tuščiuos namuos jų – vėjai daužos,
Darželiuos kurmiai rausias.

Ne daugel kartų saulė leisis
Mūs Nemunėlio juostoj, –
Aš greit sugrįšiu, aš pareisiu...
Dainom tave paguosiu.

1941

LIETUVAI

Iš negandingų vakarų
Audrų, perkūnijų prikrauti,
Lingavo debesų laivai.
Tada graži graži buvai
Akim tyliųjų ežerų...
Lyg eidama linelių rauti.

Dangus įkaito nuo žarų,
Gaisravietės žėravo baisios...
Ties vieškeliu, ties vėjuotu
Nustebusi stovėjai tu
Akim tyliųjų ežerų,
Upelių kaspinais žydraisiais.

Negaila juodbėrių bėrų,
Jaunų dienų jaunam negaila, –
Man gaila tik tavęs vienos,
Įsigalvojusios, liūdnos –
Akim tyliųjų ežerų...
Tavęs man begaliniai gaila

Ir tavo ašarų tyrų.
Jom dulkių vieškeliu nelaisty! –
Neverk daugiau ir neliūdėk!
Kovon mane tu palydėk
Akim tyliųjų ežerų...
Tau dovanų parnešiu laisvę.

1942

* * *

Kai po šalnų pradės žydėti alyvos,
Lakštingala negali nečiulbėti...
Tegu griuvėsių akys dar negyvos,
Te vieškeliai išmalti ir duobėti,

Ir kvapas parako, lavonų
Dar tebetvyro ant plikų dirvonų.
Išlyginsim kelius, užsėsime laukus,
Gimtas židinis bus vėl jaukus.

O aušros vasaros – ankstyvos
Mūs darbštumu turės stebėtis.
Jau šalnos baigiasi, žydės alyvos, –
Lakštingala negali nečiulbėti.

1944

tarantela. Kritikai ją vadino bendrinio „nervų šokio“ vardu, t. y. tokio šokio, kuris buvo ne tik Noros gyvenime, ne tik anų metų spektaklyje, bet kurį „šoka“ nuolat daugelis žmonių.

Mėgstamiausios aktorės temos – viską atleidžiančios, pasiaukojančios meilės, iliuzijų praradimo ir kančios temos. Ji yra sakiusi, kad meilė kūrybos versme tampa tik tada, kai ji nepasotinta, nepatenkinta. Kaip pavasarį žemė kuria nuostabių dalykus, taip ir meilė žmoguje...

Gyvenimas nesigailėjo Monikai Mironaitei ne tik žiedų, bet ir kasdienybės dulkių bei smūgių. Teatro istorikai jos likimą yra lyginę su V. Komisarževskajos likimu: iš šalies žiūrint – sėkmingas ir dosnus publikos numylėtinės gyvenimas, įsigilinus – nelygus, sudėtingas, giliai dramatiškas. Ir kaip aktorės, ir kaip žmogaus. Bet tai neįstūmė jos į pesimizmą, pasyvumą. Jos stiprūs jausmai, nuolatinis minties darbas, be galo dideli kūrybinės energijos ištekliai vėl ir vėl leido jai žiūrėti į pasaulį su viltimi ir filosofiniu atlaidumu.

Tarp vertingiausių lietuvių meninės kūrybos paminklų yra ir Mironaitės literatūrinių skaitymų įrašai. Skaitydama ji tarsi aiškiaregė pažvelgia į savitus kiekvieno rašytojo pasaulius, literatūros herojų žodžiais perteikia savo pačios mintis ir jausmus. Ant vienos jos išskaitytos plokštelės voko parašyta: „Paklausykime. Čia kalba Monika Mironaitė, čia kalba lietuvių literatūra“. Taigi paklausykime...

Vaižgantas

DĖDĖS IR DĖDIENĖS (Ištrauka)

Jau trečia savaitė, kaip Mykoliukas, kai dirba – dirba, kai valgo – valgo; bet ligi tik palieka vienas pats be nieko, kniaubia ant rankų ir taip esti, kol brolis išvaro jo ko dirbti. Kad nepavarytų, gal taip prabūtų visą dieną, visą naktį.

Ak, kaip jam buvo sunku! Ak, kad brolis būtų žinojęs nors mažą dalelę to, kokią dramą pergyvena jų „dėdė“, kokią auką jis daro iš savęs jo gerovei!

Gandas, jog į Pukštus jau atėjo piršliai (jam buvo vis tasia, kas), neužmušė Mykoliuko, tik jį nutirpino kaip perkūno srovė, ir nebežinojai, į kokią čia žemę jis beįkasus, kad ta srovė iš jo išeitų ir vėl padarytų nors tiek laisvą, kiek jis buvo prieš tai laisvas. Tokios „žemės“ nebuvo, ir Mykoliukas pamažu mirė, tos srovės troškinamas.

Mirė, jis tai kuo aiškiausiai jautė. Silpo jam nariai, nebebuvo jokios energijos, nei tos kojoms bežingsniavo savaime, nei rankos besitiesė ko paimti. Mirė budėdamas, dar labiau mirė miegodamas. Tada jis visiškai „ėjo iš šio svieto“, kažin kur tol tol, į nekrikštytų vaikų pragarus, kur nėra kančių, bet nebėra ir džiaugsmo, kur tuščia tuščia kaip jo širdyje.

Namiškiai dar nebuvo Mykoliuko tokio matę. Tik jie pigiai sau tai išsiaiškino: tingi arba nesveikas. Ir ūdijo juoba už tinginį, nematydami ligos: kas serga, gula.

AR SUPRATOTE TEKSTĄ?

Atsakykite į klausimus raštu ar žodžiu. Raidė skliausteliuose rodo reikiamą tekstą.

1. Kas lietuviams buvo ir yra Birutė?
Koks jos ryšys su kunigaikščiais? (A)
2. Kuo vaidilutė skiriasi nuo
kunigaikštienės? (A)
3. Kodėl Barborą pamilo Lenkijos ir
Lietuvos karalius? (B)
4. Koks Jums pasirodė įsidėmėtinas
Salomėjos Nėries bruožas? (E)
5. Kuo pasireiškė Barbaros Radvilaitės
savarankiškumas? (B)
6. Kokia yra pagrindinė Salomėjos
Nėries poezijos ypatybė (E)
7. Kuo iš visų moterų išsiskyrė Emilija
Platerytė? (C)
8. Kuo yra ypatingas Monikos
Mironaitės talentas (F)
9. Kokią heroję Jums primena Emili-
jos charakteris ir gyvenimas? (C)
10. Ar esate matę / girdėję Mironaitę
vaidinant / skaitant?
11. Kodėl Julija Žymantienė pradėjo
kurti? (D)
12. Kokia charakterio ypatybė būdin-
ga visoms šešioms moterims?
13. Kodėl Žemaitėi buvo duotas toks
slapyvardis? (D)
14. Kuri iš šių moterų pasirodė jums
artimiausia?

TRUMPI PAAIŠKINIMAI

1. Lietuvių m o t e r ū pavardės sudaromos iš vyrų pavardžių (kartais vardų) su priesagomis:

a) ištekėjusių moterų pavardės su priesaga *-ienė*: *Pėtras – Petrėnė, Petrėitis – Petrėitienė, Petrėvičius – Petrėvičienė*. Iš dviskiemenių vyriškų pavardžių su galūne *-us* moterų pavardės sudaromos su priesaga *-uvienė*: *Vaitkus – Vaitkuvienė*.

b) netekėjusių moterų (mergaičių) pavardės turi tokias priesagas:

-aitė: *Petrėitė, Žukėitė*

-utė : *Vaitkūtė*

-ytė: *Petrėitytė*

-iūtė: *Petrėvičiūtė*

2. Daiktavardžių, padarytų iš veiksmažodžių su priesaga *-yb-*, reikšmė priklauso nuo daiktavardžio skaičiaus: daiktavardžiai, kurie turi abu skaičius, reiškia veiksmą ar procesą, nepriklausomą nuo veikėjų kiekio (*kūrti – kūryba, statyti – statyba, tapyti – tapyba*), o daiktavardžiai, kurie turi tik daugiskaitą, reiškia sudėtinį, kelių asmenų atliekamą veiksmą (*skirtis – skyrėbos, varžytis – varžėbos, vesti, vėda, vėdė – vedėbos*). Daugiskaitinius vedinius galima palyginti su priesagos *-ynės* daiktavardžiais (žr. „Trumpi paaiškinimai“, IV dalis, 2).

3. Veiksmažodžiai, padaryti iš daiktavardžių su priesaga *-auti*, reiškia:

- 1) b ū t i ar d i r b t i kuo nors (jei padaryti iš asmenų pavadinimų): *dalyváuuti, -áuja, -ávo* „būti dalyviu“, *mokytojáuti, -áuja, -ávo* „dirbti mokytoju“, *šeimininkáuuti -áuja, -ávo* „būti šeimininku“;
- 2) i e š k o t i ko nors, r i n k t i ką nors (jei padaryti iš konkrečių daiktų pavadinimų): *grybáuuti, -áuja, -ávo* „ieškoti grybų, rinkti juos“, *obuoliáuuti, -iáuja, -iávo* „skinti, rinkti obuolius“.

4. Veiksmažodžio ž i ū r ė t i, ž i ū r i, ž i ū r ė j o sinonimai:

dairýtis, daĩrosi, daĩrėsi – žiūrėti į visas puses,
stebėti, stėbi, -ėjo – atidžiai, tiriamai žiūrėti,
spokso, spoksoti, -ójo – žiūrėti akis išplėtus,
vėpsoti, vėpsoti, -ójo – žiūrėti be reikalo, be naudos,
žvelgti, žvelgia, žvelgė – žiūrėti viena kryptimi.

5. Asmenų pavadinimai pagal priklausymą kokiam nors socialiniam sluoksniui ar luomui yra dvejopi:

a) skolinti iš kitų kalbų: *bajōras, grāfas, mužikas*;

b) lietuviški žodžiai: *baudžiáuninkas* – kas eina į baudžiavą, *dvariniñkas* – dvaro savininkas, *kūmetis* – dvarininko samdomas žmogus, kuris neturi savo žemės, *valstiētis* – kas gyvena iš žemės, *úkininkas* – valstietis, turintis savo ūkį; *amatiniñkas* – kas gyvena iš amato, *pirklýs* – kas verčiasi prekyba, *tarnáutojas* – kas turi valdišką tarnybą; *didikas* – aukštos kilmės asmuo.

Iš visų jų galima sudaryti moterų pavadinimus: *bajōrė, bajorėnė, bajoráitė; grafiēnė, grafiáitė; mužikė, baudžiáuninkė, dvariniñkė, kūmetė, valstiētė, úkininkė, úkininkáitė, amatiniñkė, pirklė, tarnáutoja, didikė.*

6. Veiksmažodžiai *abejōti, -ója, -ójo* ir *priklaúyti, priklaúso, priklaúsė* turi dvejopą valdymą:

abejōja + *INAGININKAS* turi objektinę reikšmę „nėra tikras“: *Ji abejōja draūgo pažadais* (antonimas - *tiki*: *Ji tiki draūgo pažadais*);

abejōja + *DĒL* su *KILMININKU* turi priežasties reikšmę: *Ji abejōja dėl draūgo sveikatos* = ji nėra tikra, ar draugas sveikas, draugo sveikata kelia jai nerimą;

priklaúso + *NAUDININKAS* reiškia 1) būti kieno nors: *Knygà priklaúso draugui*, t. y. draugo nuosavybė; 2) būti nariu: *Ji priklaúsė didikų luomui*;

priklaúso + *NUO* su *KILMININKU* reiškia „būti priežastimi“: *Láimė priklaúso nuō paties žmogaus*, t. y. žmogus pats yra laimės priežastis, jos laidas, garantas.

7. Keletas žodžių, vartojan

ištráukti iš n a g ū
a p i b ė r t i d o v a n
mán p a ė d ė

8. Keli bendrašakni

stebėti, stėbi, stebėjo; ste
-ino; pastebėti, pà
stebùklas, stebuklingumas

9. Teksto frazeologi

vařvinti sėilę = labai norėti
dėtis į gálvą = stengtis atsi
piršto neprikšti = nepalies

10. Teksto svetimybė
(sl. *skripka*) – smuikas, sm

TAISYKLINGAI SUK

1. Tikrinius teksto vardus

Vardininkas	<i>Birūtė</i>
Kilmininkas	<i>Birūtės</i>
Inagininkas	<i>Birutė</i>

Vardininkas	<i>Kęstutis</i>
Kilmininkas	<i>Kęstučio</i>
Inagininkas	<i>Kęstučių</i>

2. Įvardžius:

Pastovaus kirčiavi

V.	<i>šitas</i>	<i>ku</i>
K.	<i>šito</i>	<i>ku</i>

7. Keletas žodžių, vartojamų perkeltinėmis reikšmėmis:

<i>ištraukti iš n a g ū</i>	=	ištraukti iš rankų
<i>a p i b é r t i dovanomis</i>	=	duoti daug dovanų
<i>mán p a ė d ė</i>	=	man nusibodo

8. Keli bendrašakniai žodžiai:

stebėti, stėbi, stebėjo; stebėtis, stėbisi, stebėjosi; nustėbti, nusteĩba, nustėbo; nustėbinti, -ina, -ino; pastebėti, pàstebi, pastebėjo; stebùklas, stebuklingumas, núostaba, pastabà; stebuklingas, -a, nuostabùs, -ì, pastabùs, -ì.

9. Teksto frazeologizmai:

<i>vařvinti sėile</i> = labai norėti ką gauti ar pamatyti	<i>gyvám káilį nudirti</i> = labai bausti, mušti
<i>dėtis į gálvą</i> = stengtis atsiminti	<i>gėrklę kriõkti</i> = rėkti
<i>piřšto neprikiřti</i> = nepaliesiti	<i>nė į jáučio káilį nesurařytum</i> = labai daug

10. Teksto svetimybė: *munkėlė* (sl. *muka*) – Jėzus Kristus ant kryžiaus; *skripkà, skripkuoti* (sl. *skripka*) – smuikas, smuikuoti, *viežlybaĩ* (sl. *vežlivo*) – 1) mandagiai; 2) kruopščiai.

TAISYKLINGAI SUKIRČIUOKITE

1. Tikrinius teksto vardus:

Moterų vardai

Vardininkas	<i>Birutė</i>	<i>Barborà</i>	<i>Emilija</i>	<i>Salomėja</i>	<i>Nėris</i>	<i>Žemaitė</i>	<i>Mónika</i>
Kilmininkas	<i>Birutės</i>	<i>Barborõs</i>	<i>Emilijos</i>	<i>Salomėjos</i>	<i>Nėriės</i>	<i>Žemaitės</i>	<i>Mónikos</i>
Įnagininkas	<i>Birutė</i>	<i>Barborà</i>	<i>Emilija</i>	<i>Salomėja</i>	<i>Nėrimi</i>	<i>Žemaitė</i>	<i>Mónika</i>

Vyrų vardai

Vardininkas	<i>Kėstutis</i>	<i>Žygimantas</i>	<i>Augùstas</i>	<i>Põvilas</i>	<i>Viřinskis</i>	<i>Laurỹnas</i>
Kilmininkas	<i>Kėstučio</i>	<i>Žygimanto</i>	<i>Augùsto</i>	<i>Põvilo</i>	<i>Viřinskio</i>	<i>Laurỹno</i>
Įnagininkas	<i>Kėstučių</i>	<i>Žygimantu</i>	<i>Augustù</i>	<i>Põvilu</i>	<i>Viřinskiu</i>	<i>Laurynù</i>

2. Įvardžius:

Pastovaus kirčiavimo

Nepastovaus kirčiavimo

2 kirčiuotė 3 kirčiuotė 4 kirčiuotė

Vienaskaita

V.	<i>řitas</i>	<i>kuris</i>	<i>niėkas</i>	<i>tóks</i>	<i>visas,</i>	<i>visà</i>
K.	<i>řito</i>	<i>kuriõ</i>	<i>niėko</i>	<i>tókio</i>	<i>viso,</i>	<i>visõs</i>

N.	šitam	kuriám	niėkam	tokiám	visám	visai
G.	šitą	kurį	niėką	tókį	visą	visą
Įn.	šituo	kuriuō	niekū	tókiu	visū	visà
Vt.	šitame	kuriamė	niekamė	tokiamė	visamė	visojė

Daugiskaita

V.	šitie	kuriė	tokiė	visi	visos
K.	šitų	kurių	tokių	visų	visų
N.	šitiems	kuriems	tokiems	visiems	visoms
G.	šit uos	kuriuōs	tókius	visūs	visàs
Įn.	šitais	kuriaĩs	tokiaĩs	visaĩs	visomĩs
Vt.	šituose	kuriuose	tokiuosė	visuosė	visosė

3. Sangražinius veiksmažodžius:

Sangražiniai veiksmažodžiai kirčiuojami taip pat, kaip ir atitinkami paprastieji, nesangražiniai, veiksmažodžiai. Nuo paprastųjų skiriasi tik pirmosios ir antrosios asmenuotės nepastovaus kirčiavimo sangražiniai veiksmažodžiai. Jie esamojo laiko vienaskaitos pirmajame ir antrajame skiemenyje prieš *si-* turi tvirtapradę galūnę.

Aš	nešúosi tikiúosi bet láukiuosi	Mes	nėšamės tikimės láukiamės
Tu	nešiesi tikiesi láukiesi	Jūs	nėšatės tikitės láukiatės
Jis, ji	nėšasi tikisi láukiasi	Jie, jos	nėšasi tikisi láukiasi

ŽODŽIŲ IR ŽODŽIŲ FORMŲ VARTOJIMAS

1. Iš duotųjų vyrų pavardžių sudarykite moterų pavardes

	Žmona	Dukra
Bačinskas	_____	_____
Geišė	_____	_____
Goštautas	_____	_____
Jonas	_____	_____
Kęstutis	_____	_____
Kurmelis	_____	_____
Sutkus	_____	_____
Višinskis	_____	_____

2. Iš moterų pavardžių

Beniuševičiūtė
Mironaitė
Platerytė
Radvilaitė
Vaičiūnaitė
Žymantienė
Jakaitytė
Vaitkuvienė

3. Sudarykite reikiamas

Senovėje _____
dievų. _____
dainos. Rytai jos _____
_____ (žaiž) _____
_____ (sni) _____
daug _____
_____ (lang) _____
_____ (raukš) _____
(garbana), jo _____
_____ (sp) _____
_____ (ži) _____

4. Kokių priesagų veidais, 6, 7; III dalis, 4)

_____ (lau) _____
_____ (pa) _____
_____ (dra) _____
_____ (sk) _____
_____ (mi) _____
_____ (sa) _____
_____ (žv) _____
_____ (lin) _____
_____ (dro) _____
_____ (žv) _____

2. Iš moterų pavardžių atstatykite vyrų pavardes

Beniuševičiūtė _____
Mironaitė _____
Platerytė _____
Radvilaitė _____
Vaičiūnaitė _____
Žymantienė _____
Jakaitytė _____
Vaitkuvienė _____

3. Sudarykite reikiamus būdvardžius iš duotųjų daiktavardžių ir pavartokite jų taisyklingą formą

Senovėje _____ (barzda) lietuviai rinkdavosi aukų kalne garbinti savo dievų. _____ (žvaigždė) naktimis nuo kalno skambėdavo vaidilučių dainos. Rytas jos lankydavo _____ (gėlė) pievas. Grafaitės kojos buvo _____ (žaisda) ir ji negalėjo toliau eiti nei _____ (žvyras), nei _____ (sniegas) keliu. Kraštas buvo _____ (kalnas), miškuose buvo daug _____ (gaurai) žvėrių. Salomėja Nėris dažnai vilkėdavo _____ (langas) suknelę. Daug žmonių įsiminė geras Žemaitės akis, jos _____ (raukšlė) ir _____ (gysla) rankas. Žymantas buvo _____ (garbana), jo _____ (strazdana) veidą puošė ūsai. Monika dažnai sapnuoja _____ (spalva) sapnus. Jos, moters ir aktorės, kelias buvo ne tik _____ (žiedas), bet ir _____ (dulkė), ir _____ (duobė).

4. Kokių priesagų vedinius pavartosite šiuose žodžių junginiuose? (žr. "Trumpi paaiškinimai", I dalis, 6, 7; III dalis, 4). Sugalvokite su jais sakinių. Susiekite juos su skaitytu tekstu

_____ (laukas) obelis _____
_____ (pavasaris) oras _____
_____ (draugas) patarimas _____
_____ (skylė) batai _____
_____ (migla) vakaras _____
_____ (saulė) diena _____
_____ (žvaigždė) naktis _____
_____ (linas) marškiniai _____
_____ (drobė) sijonas _____
_____ (žvėris) šaltis _____

_____ (sparnas) posakis _____
 _____ (kalva) vietovė _____
 _____ (vyža) kumetis _____
 _____ (skrybėlė) grafienė _____
 _____ (pasaka) turtai _____
 _____ (drama) gyvenimas _____
 _____ (kūryba) darbas _____
 _____ (žmogus) elgesys _____

5. Prisiminkite, kuo yra buvusios visos šešios moterys ir nusakykite jų veiklą veiksmažodžiais

Pavyzdys: Žygimantas Augustas buvo Lenkijos ir Lietuvos karalius. Jis karaliavo Lenkijoje ir Lietuvoje.

Birutė _____
 Barbora Radvilaitė _____
 Emilija Platerytė _____
 Žemaitė _____
 Salomėja Nėris _____
 Monika Mironaitė _____

6. Parinkite tinkamą asmens pavadinimą pagal priklausymą socialinei grupei ar luomui ir įrašykite į sakinius (žr. „Trumpi paaiškinimai“, 5)

Barboros ir Goštauto santuoka reiškė dviejų stambiausių Lietuvos _____ sąjungą. 1831 metų sukilime dalyvavo Lietuvos _____, _____ ir _____ . Draša ir protu sukilime pasižymėjo _____ Emilija Platerytė. Emilija buvo iš tų _____, kurie žmoniškai elgėsi su _____ . Beniuševičių šeima buvo nusigyvenę _____ . Būdama 20 metų, _____ Julija pareiškė, kad išteka už buvusio _____ Lauryno Žymanto. Ji sutiko tekėti dėlto, kad jis buvo _____ ir likimo skriaudžiamas.

Julija patyrė skaudžią _____ dalį. Jos apsakymo herojus Joniukas turėjo tarnauti pas svetimus, nes jo tėvelis buvo _____ .
 Salomėja augo pavyzdingo _____ šeimoje.

7. Įrašykite į sakinius r _____ paaiškinimai“, 7)

- 1) O aušros vasaros a _____
- 2) Birutės grožis ir p _____
- 3) Barboros ir Žygim _____
- 4) Emilija vaikystė _____ istoriją.
- 5) Rašytojos Žemaitė _____ lietuvių literat _____
- 6) Jonukas _____
- 7) Salomėja Nėris _____

8) Jaunutės studentės _____

8. Pavartokite tinkamiaus _____

Kaziukas ėmė knyge _____ pažadėjo draugui atid _____ Kai šeimininkė prad _____ dėjosi į galvą. Bet še _____ mokyti tingėjo ir t _____ _____ ir _____

9. Vietoje kursyvu išsp _____ paaiškinimai“, 9)

Kiek alkio, šalčio Jon _____ labai norėjo skaityti, _____ tolo žiūrėjo į raides _____ rėkti (_____ ir stengėsi atsiminti _____ Joneliui skaudžią bau _____

10. Įrašykite į sakinius ti _____ prašyti – melsti – ma _____ Prie šventosios ugn _____ _____ diev _____

7. Įrašykite į sakinius reikiamus žodžius, bendrašaknius su veiksmažodžiu stebėti (žr. „Trumpi paaiškinimai“, 7)

- 1) O aušros vasaros ankstyvos mūs darbštumu turės _____ (S.Nėris).
- 2) Birutės grožis ir protas _____ kunigaikštį Kęstutį.
- 3) Barbaros ir Žygimanto Augusto meilė buvo _____ .
- 4) Emilija vaikystėje buvo smalsi ir _____ , ypač mėgo matematiką ir istoriją.
- 5) Rašytojos Žemaitės gimimas iš tiesų buvo _____ , unikalus ne tik lietuvių literatūroje.
- 6) Jonukas _____ , kaip Kazelis mokėsi, ir viską dėjosi į galvą.
- 7) Salomėja Nėris išgyveno pilną sunkiausios kančios meilę, kuri išsiliejo _____ eilėraščiais.
- 8) Jaunutės studentės talentą greitai _____ režisieriai.

8. Pavartokite tinkamiausią veiksmažodį, reiškiantį sąvoką žiūrėti

Kaziukas ėmė knygelę sklaidyti, o Jonelis _____ pro jo petį. Jonelis pažadėjo draugui atiduoti dėžutę, kad tik jam leistų sykiu į knygelę _____ . Kai šeimininkė pradėjo sūnui rodyti raides, Jonelis prilindęs _____ ir viską dėjosi į galvą. Bet šeimininkė jį rūsčiai subarė: – Ko čia _____ ? Kazelis mokytis tingėjo ir tik _____ į šalis, o Jonelis, pasislėpęs už krūmų, vis _____ ir _____ į raides. Jau beveik visas įsiminė.

9. Vietoje kursyvu išspausdinto žodžio pavartokite tinkamiausią frazeologizmą (žr. „Trumpi paaiškinimai“, 9)

Kiek alkio, šalčio Jonelis iškentė, tai ir *neapsakysi* (_____). Jis labai norėjo skaityti, bet prie knygos nedrįso nė *prisiliesti* (_____). Jis tik iš tolo žiūrėjo į raides ir *labai labai norėjo* (_____). Kazelis *ėmė rėkti* (_____), nes nenorėjo mokytis, o Jonelis tik žiūrėjo į raides ir *stengėsi atsiminti* (_____). Šeimininkė barėsi, žadėjo Joneliui *skaudžią bausmę* (_____).

10. Įrašykite į sakinius tinkamiausią artimos reikšmės žodį

prašyti – melsti – maldauti

Prie šventosios ugnies lietuviai _____ laimingos medžioklės jūroje, _____ dievų palaiminimo.

Ilgai Kęstutis _____ Birutę tapti jo žmona, bet ji negalėjo sulaužyti duotojo įžado. Tada jis _____ savo karius Birutę išvežti prievarta.

vesti – ištekėti

Kęstutis nutarė _____ Birutę prievarta.

Birutė negalėjo _____, nes buvo davusi įžadus dievams.

sąlygos – aplinkybės

Kęstutis prievarta parsivežė Birutę į Trakus ir vedė. Žmonės tas _____
vėliau apgarsino kaip dievų valią.

Trakuose Birutė pateko į kitokias _____.

11. Paaiškinkite, ką rodo veiksmažodžių priešdėliai ir kodėl jie pavartoti šiuose sakiniuose. Ar galima juos pakeisti kitokiais priešdėliais?

- 1) Mokyklos Julija nelankė, skaityti ir rašyti ją *pramokė* tėvas.
- 2) Kad joje *prabilų* kūrėja, *tereikėjo* paskatų iš šalies.
- 3) *Parvažiuodamas* atostogų, Povilas *parveždavo* Julijai knygų, spaudos.
- 4) Šeimininkė *ištraukė* iš nagų knygą ir *imetė* į skrynias.
- 5) Vakare Joneliui reikėjo vandens ir žabų *prinešti*.
- 6) Jonelis *užlindo* už krūmų ir skaitė toliau.

12. Pavartokite tinkamą linksnio formą ar prielinksninę konstrukciją po kursyvu išspausdintų veiksmažodžių

Emilija *priklausė* _____ (tie turtingi dvarininkai), kurie žmoniškai elgėsi su baudžiauninkais. Ji *paprašė* _____ (sukilimo vadai) duoti jai karinį uždavinį, bet šie *abejojo* _____ (mergaitės sugebėjimai). Tolimesnis jos gyvenimas *priklausė* _____ (ji pati). Ji *prisirinko* _____ (ginklai, žmonės), *pasiskolino* _____ (kareiviai) vyriškus drabužius, trumpai *nusikirpo* _____ (šviesūs plaukai) ir tapo sukilimo siela. Garsas apie jos drąsą *sklido* _____ (visa Lietuva). Emilija skaudžiai *išgyveno* _____ (sukilimo pralaimėjimas), bet *nenorėjo palikti* _____ (tėvynę). Ji veržėsi _____ (kova) ir *bandė prisidėti* _____ (kiti sukilėliai). Draugai *abejojo* _____ (jos sveikata) ir *paprašė* _____ (girininko žmona) ją slaugyti. Išvykę į užsienį, jie plačiai *išgarsino* _____ (Emilijos vardas).

13. Taisyklingai pava

A. Objektui reikšti (p

1) Barbora *pasižy*

(temperamer

2) Lietuvos ir Len

(moteriškum

3) Žygimantas Aug

4) Sukilime dalyva

pagarsėjo gr

5) Dar vaikystėje

(Europos lai

6) Žemaitė turėjo

(girtuoklis v

7) Ji visada *džiaug*

8) O aušros vasaros

B. Veiksmo priemonė

1) Daug kartų Jone

2) Šeimininkė, ištra

3) Jonelis supo lop

4) Emilija _____

5) Karalius apibėrė

6) _____ (šaul

7) Aktorė perteikia

8) Aš greit sugrįšiu

C. Veiksmo būdai nus

1) Kęstutis _____

2) Beniuševičių še

luomo papro

3) Emilija daug ska

4) Jonelis matė, ka

5) Poetė rašė savo

6) Aš _____

7) Ir žemė taps _____

13. Taisyklingai pavartokite *INAGININKO* linksni

A. Objektui reikšti (po sangražinių veiksmažodžių):

- 1) Barbora *pasiformėjęs* ne tik _____ (grožis), bet ir _____ (temperamentingumas).
- 2) Lietuvos ir Lenkijos karalius *susižadėjęs* jos _____ (protas) ir _____ (moteriškumas).
- 3) Žygimantas Augustas *didžiavosi* savo _____ (jausmai) Barbarai.
- 4) Sukilime dalyvavo ir savo _____ (draša) bei _____ (ryžtas) *pagarsėjo* grafitė Emilija Platerytė.
- 5) Dar vaikystėje Emilija *domėjosi* _____ (Europos laisvės idėjos).
- 6) Žemaitė turėjo *rūpintis* _____ (gausi šeima) ir _____ (girtuoklis vyras).
- 7) Ji visada *džiaugėsi* _____ (naujos knygos ir laikraščiai).
- 8) O aušros vasaros ankstyvos mūs _____ (darbštumas) turės *stebėtis*.
(S. Nėris)

B. Veiksmo priemonei reikšti:

- 1) Daug kartų Jonelis gavo _____ (pantis) per nugarą.
- 2) Šeiminkė, ištraukusi iš nagų elementorių, režė _____ (jis) Joneliui per pakaušį.
- 3) Jonelis supo lopšį _____ (kojos) ir sykiu žiūrėjo į raides.
- 4) Emilija _____ (kardas) kapojo nekenčiamus priešus.
- 5) Karalius apibėrė Barbarą _____ (pasakiškos dovanos).
- 6) _____ (šaukštas) upės neišsemsi.
- 7) Aktorė perteikia savo pačios mintis literatūros herojų _____ (žodžiai).
- 8) Aš greit sugrįšiu, aš pareisiu, _____ (dainos) tave paguosiu. (S. Nėris)

C. Veiksmo būdui nusakyti:

- 1) Kęstutis _____ (prievarta) parsivežė Birutę į Trakus.
- 2) Beniuševičių šeima _____ (visos išgalės) stengėsi laikytis savo luomo papročių.
- 3) Emilija daug skaitė _____ (įvairios kalbos).
- 4) Jonelis matė, kaip Vincas _____ (dideli žingsniai) ėjo per pievą.
- 5) Poetė rašė savo _____ (širdis ir kraujas).
- 6) Aš _____ (kėliai) į tave pareisiu per lietų, gruodą, šaltį (S. Nėris)
- 7) Ir žemė taps _____ (žiedai) marga, aš _____ (diemedis) žydėsiu (S. Nėris)

- 8) Šypsena visada _____ (kiškėlis) imdavo žaisti Mykoliukui ant lūpų, kai tik pamatydavo Severją, bet ši kartą jis tik _____ (duslus aidas) atsiliepė į mergaitės žodžius. (Vaižgantas)

D. Veiksmo laikui ar judėjimo vietai, keliui nusakyti:

- 1) _____ (žvaigždėti vakarai) nuo kalno skambėdavo vaidilučių dainos.
- 2) Emilija su draugais stengėsi _____ (miškai) prasimušti į Lenkiją.
- 3) _____ (naktys) jie keliavo dešimt dienų.
- 4) _____ (miškai) _____ (laukai) ir _____ (pievos) ateina sutema.
- 5) Tokio pavasario, tėvyne, tu _____ (šimtmečiai) ilgėjais. (S.Nėris)
- 6) _____ (1831 metai) Lietuvoje ir Lenkijoje kilo didžiulis sukilimas prieš Rusijos priespaudą.
- 7) _____ (sutartas laikas) Monika atėjo į dramos studiją.
- 8) Salomėjos Nėries lyrika jaudina žmones ir _____ (šie laikai).
- 9) _____ (pirmieji darbo mokykloje metai) poetė jautėsi labai vieniša.
- 10) Sunku jai buvo kurti _____ (tokios vargingos sąlygos).

E. Būviui reikšti:

Būvį gali reikšti tik daiktavardžio arba su daiktavardžiu suderinto būdvardžio, dalyvio ar skaitvardžio įnagininkas. Vien šių kalbos dalių įnagininkas be daiktavardžio būviui reikšti netinka: *Jis kadaise buvo turtin gu* (reikia: *turtingas*); *Senatvėje jis tapo niekam nereikalingu* (reikia: *nereikalingas*).

- 1) Aš nenoriu mirti! – Geriau _____ (uosis) būti, _____ (šaltas akmenis bokštas, mažytė sraigė). (S. Nėris)
- 2) Poetė norėjo pavirsti _____ (pilkas lauko smėlis).
- 3) Emilija Platerytė tapo _____ (sukilimo siela) ir buvo paskirta _____ (pirmojo Lietuvos pulko kapitone).
- 4) Tapusi _____ (karalienė), Barbora apsigyveno Krokovoje.
- 5) Kęstutis pasiūlė skaisčiajai vaidilutei tapti _____ (kunigaikštienė).
- 6) Julija netapo nei _____ (laiminga moteris), nei _____ (gera, rūpestinga šeiminkė).
- 7) Meilė virsta _____ (kūrybos versmė) tik tada, kai ji nepasotinta, nepatenkinta.

14. Kokį linksnį išrašysite?

- 1) Emilija buvo labai laiminga.
- 2) Nuo vaikystės mergaitė mėgo skaityti knygas.
- 3) Iki pat mirties ji liko ištverminga.
- 4) Žygis į Daugpilį atvyko per miškus.
- 5) Klasta ir žiaurūs žmonės ją išvėdino.
- 6) Krokuvos aplinkoje buvo daug žmonių.
- 7) Žymantas buvo labai turtin gu.
- 8) Rusų moteris jautėsi labai vieniša.
- 9) Lyrizmas ir dramaturgija tapo populiari.
- 10) Poetė turėjo sėkmingą karjerą.
- 11) Sielos laisvė buvo jai labai svarbi.
- 12) Mykoliukas girėsi, kad jis yra labai turtin gu.

15. Paaiškinkite kursyvu žymėtą žodį.

Didžiam skausme rašė. O kur vaikai geriausiai mėgsta žaisti? Tuščiuos namuos juos išvėdino. Darželiuos kurmiai išvėdino.

Ne daugel kartų sau patarė. Mūs Nemunėlio juos išvėdino. Gaila mano vargo juos išvėdino. Išblaškytos vėjų pabūvė.

Veikiamasis dalyvis Nėris.

14. Kokį linksnį įrašysite po kursyvu išspausdintų būdvardžių?

- 1) Emilija buvo labai *gabi* _____ (kalbos) ir _____ (matematika).
- 2) Nuo vaikystės mergaitė svajojo tapti *naudinga* _____ (visuomenė).
- 3) Iki pat mirties ji liko *ištikima* _____ (laisvės idealai).
- 4) Žygis į Daugpilį atrodė tikrai *pavojingas* _____ (sukilėliai).
- 5) Klasta ir žiaurumas buvo *svetimas* _____ (jaunoji karalienė).
- 6) Krokuvos aplinka pasirodė *žalinga* _____ (Barboros sveikata).
- 7) Žymantas buvo varganas, todėl toks *tinkamas* _____ (auka).
- 8) Rusų moterys buvo nepaprastai *artimos* _____ (aktorės pasaulėjauta).
- 9) Lyrizmas ir dainingumas yra ypač *būdingas* _____ (Salomėjos Nėries poezija).
- 10) Poetė turėjo sielą, ypač *jautrią* _____ (skriaudžiamieji ir pažemintieji).
- 11) Sielos laisvė buvo *reikalinga* _____ (jautrioji poetė).
- 12) Mykoliukas girdėjo Severjos balsą, tokį *meilų* _____ (širdis), *malonų* _____ (ausis).

15. Paaiškinkite kursyvu išspausdintų veiksmažodžių formas ir įrašykite jas į reikiamą grafą

Didžiam skausme rankas *užlaužus*:
 O kur vaikai geriausi?
 Tuščiuos namuos jų vėjai *daužos*,
 Darželiuos kurmiai *rausias*.

Žydės ten sodai, *svyros* vaisiai
 Ar lapai *kris* pagelte,
 Aš keliais į tave pareisiu
 Per lietų, gruodą, šaltį.

Ne daugel kartų saulė *leisis*
 Mūs Nemunėlio juostoj...
 Gaila mano vargo jaunystėlės,
Išblaškytos vėjų pabarėly.

O aušros vasaros ankstyvos
 Mūs darbštumu *turės stebėtis*.
 Jau šalnos baigiasi, *žydės* alyvos,
 Lakštingala negali nečiulbėti.

Veikiamasis dalyvis Neveikiamasis dalyvis Būsimojo laiko 3 asm. Sangražinis veiksm.

_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

16. Perrašykite sakinius pirmuoju asmeniu

Dideliame sambūryje poetė visada jaučiasi viena. Nuo mažens ji pamėgsta knygas. Tai buvo mergaitė, norėjusi studijuoti vien literatūrą. Kūrybos pojūtis joje buvo gyvas nuo pat vaikystės. Visas jos gyvenimas buvo pilnas prieštaravimų, kai reikėjo rinktis. Ne visada ji rinkosi teisingai, todėl kentėjo ir graužėsi. Pati savęs dažnai ji klausia: „Kodėl tu ginčijiesi su pasauliu?“, kartais ji meldžiasi ir prašo atleidimo. Tačiau stipriausiai ji trokšta sielos laisvės ir veržiasi į ją.

17. Vietoje paprasto veiksmažodžio pavartokite galimą dalyvio formą. Paaiškinkite, koks šių formų reikšmės skirtumas

Vienoje kronikoje teigiama, kad Birutė buvo (_____) kunigaikščių kovos dėl valdžios auka. Manoma, kad ji turėjo (_____) įtakos politiniame gyvenime. Sakoma, kad tie, kurie nužudė Kęstutį, jos prisibijojo (_____) ir paskandino (_____) Trakų ežere. Kiti šaltiniai pasakoja, kad Birutė grįžo (_____) į pajūrio romuvą, kur iki mirties kūreno (_____) šventąją ugnį. Ji dar ilgai gyveno (_____) po Kęstučio mirties, o paskui buvo (_____) deramai palaidota.

18. Pavartokite reikiamą veiksmažodžių formą nerealios (pageidaujamos) sąlygos sakiniuose

Nerealios sąlygos sakiniuose vartojamos tariamosios nuosakos formos. Kalbant apie dabartį ar ateitį, vartojama paprastoji (vientisinė) jos forma (jei norėčiau, dirbčiau), kalbant apie veiksmą, kuris galėjo įvykti, bet neįvyko praeityje, vartojama sudurtinė jos forma: tariamoji veiksmažodžio būti forma + būtojo kartinio dalyvis (jei būčiau norėjęs, būčiau dirbęs; jei ji būtų taip padariusi, būtų buvusi nubausta). Abiejuose sakiniuose (pagrindiniame ir šalutiniame) vartojamos tos pačios laiko ar nuosakos formos. Būdingiausi sąlygos sakinių jungtukai – *jei, jeigu*.

- 1) Jei Birutė _____ (nebūti) tokia graži, Kęstutis tikriausiai jos _____ (nevesti)
- 2) Emilija _____ (pasitraukti) į Prūsiją, jei _____ (norėti).
- 3) Jei sukilimo vadai _____ (pasitikėti) Emilija, _____ (duoti) jai karinį uždavinį.
- 4) Jei aš namo _____ (sugrįžti), dainom tave _____ (paguosti).
- 5) Jei _____ (nebūti) meilės, _____ (sustoti) širdis, _____ (nutrūkti) gyvenimas.
- 6) Jei poetė visada _____ (rinktis) teisingai, tiek _____ (kentėti).

- 7) Kazelis tarė: „Jei _____ (leisti) paskaiti _____“
- 8) Jei brolis _____
- 9) Gal Žemaitė ir _____ (nebūti) vargšas _____
- 10) Jei mes _____
_____ esame likimo n...

19. Atidžiai perskaitykite ir išdėstykite žodžių reikšmes. Parašykite, koks skirtumas

Taip Jonelis metai _____ pasitaikys (_____) (_____) švaresnis. Jis mėšos kašnelį kartais _____ gana gero kašnelio J _____ iki privalgant, o draug _____ gyvio privisęs... Ken _____ nuskurėlis...

20. Išnagrinėkite šio sakinio reikšmę

Gandas, jog į Pukštų _____ perkūno srovė, ir ne _____ išėitų ir vėl padarytų _____

- 1) Kiek šiame sakinyje yra _____
- 2) Kuris žodis yra pirmojo laipsnio _____
- 3) Kaip apibūdintumėte šį _____
- 4) Koks žodis žymi tarinį _____
- 5) Kokio tipo šalutiniai sakiniai _____
- 6) Ką reiškia įvardis *jis* a _____
- 7) Kodėl prieš *kiek* rašom _____

- 7) Kazelis tarė: „Jei tu _____ (atiduoti) man savo dėžutę, aš tau _____ (leisti) paskaityti naująją knygą“.
- 8) Jei brolis _____ (žinoti), kas atsitiko, _____ (neklausinėti).
- 9) Gal Žemaitė ir _____ (netekėti) už Lauryno, jei jis _____ (nebūti) vargšas.
- 10) Jei mes _____ (nematyti) Monikos Mironaitės scenoje ar ekrane, jei _____ (negirdėti) jos nuostabaus balso, _____ (sakyti), kad esame likimo nuskriausti.

19. *Atidžiai perskaitykite Žemaitės apsakymo ištrauką. Atkreipkite dėmesį į veiksmažodžių laikų vartoseną. Parašykite, kokie tai laikai ir paaiškinkite jų ypatumus*

Taip Jonelis metai po metų, diena po dienos *vargo* (_____). Syki *pasitaikys* (_____) geresnė šeimininkė, tai ir drabužėlis Joneliui *bus* (_____) švaresnis, ir duonelė *nebus ginama* (_____), pieno lašelį ar mėsos kašnelį kartais *pakiš* (_____). O kitur šeimininkė – kokia ragana: negana gero kašnelio Jonelis *nemato* (_____), dargi nė duonos *nėra* (_____) iki privalgant, o drabužėliai – neduok dieve, sustirę, šuns neperkandami, visokio gyvio privisę... *Kentėjo* (_____) šiaip taip, *vargo* (_____) mažas nuskurėlis...

20. *Išnagrinėkite šio sakinio sintaksę, atsakydami į klausimus*

Gandas, jog į Pukštus jau atėjo piršliai, neužmušė Mykoliuko, tik nutirpino jį kaip perkūno srovė, ir nebežinojai, į kokią čia žemę jis beįkasus, kad ta srovė iš jo išėitų ir vėl padarytų jį nors tiek laisvą, kiek jis buvo laisvas prieš tai.

- 1) Kiek šiame sakinyje yra savarankiškų sakinių? Išrašykite arba išvardinkite juos. _____

- 2) Kuris žodis yra pirmojo sakinio tarinys? _____
- 3) Kaip apibūdintumėte sakinio atkarpa *jog į Pukštus jau atėjo piršliai*? _____
- 4) Koks žodis žymi tariniu *nebežinojai* reiškiamą veikėją? _____
- 5) Kokio tipo šalutiniai sakiniai priklauso antrajam savarankiškam sakiniui? Kiek jų yra? _____

- 6) Ką reiškia įvardis *jis* atkarpose *į kokią žemę čia jis beįkasus* ir *kiek jis buvo laisvas prieš tai*? _____

- 7) Kodėl prieš *kiek* rašomas kablelis? _____

21. *Ištaisykite ir paaiškinkite linksnių vartojimo ir prielinksninių konstrukcijų klaidas*

- 1) Senų senovėje lietuviai rinkdavosi aukų kalne garbinti savuosius dievus.
- 2) Kunigaikštis po prievarta parsivežė Birutę į Trakus.
- 3) Be Radvilų giminės negalima įsivaizduoti to meto Lietuvos kultūrą.
- 4) Pas Barborą buvo idealios kūno proporcijos.
- 5) Išaugusi Julija tapo išdidžia ir savarankiška.
- 6) Kaimo moters našta galutinai neprislėgė Juliją.
- 7) Emilija gavo ginklus ir išdalijo juos sukilėliams.
- 8) Ji kreipėsi pas sukilimo komiteto narius ir paprašė pas juos patarimo.
- 9) Kojos pas Emiliją buvo žaizdotos ir toliau eiti ji negalėjo.
- 10) Emilijos Platerytės vardas sukilimo dalyviais buvo plačiai išgarsintas ir tapo žinomu visame pasaulyje.
- 11) Retai poetės svajonės atitiko realybei.
- 12) 1940 metais Salomėja Nėris gavo įsakymą poemai apie Staliną parašyti; kelis kartus poema buvo gražinta pataisymui.

22. *Ištaisykite veiksmažodžių formų vartojimo klaidas*

Prasidėjus sukilimui, Emilija tuoj pat stojo į sukilėlių eiles. Ji nuvažiavo į Vilnių, kad paprašyti sukilimo vadus duoti jai karinę užduotį, bet šie su moterimi nenorėjo nė šnekėti. Kad įrodyti savo drąsą ir ryžtą, Emilija suorganizavo į kovą Rytų Lietuvos vyrus. Norint paimti tvirtovę, jie išžygiavo į Daugpilį. Nuotaika buvo pakili. Žygiuojant sukilėliai dainavo ir juokavo. Pakeliui jie susidūrė su rusų kariuomene, saugojusiają miestą. Kad parodyti pavyzdį, Emilija su kardu rankose veržėsi į pirmąsias priešų gretas. Daug gausesnė ir stipresnė rusų kariuomenė sumušė ir išblaškė sukilėlius. Valstiečiai, prisijungusieji prie sukilėlių, išsiskirstė po namus. Emilija prisidėjo prie kito sukilėlių būrio, kad toliau kovoti už tėvynę.

Vilniaus universitetas

